

Pasławski, Jacek

50 lat Katedry Kartografii Uniwersytetu Warszawskiego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 46/2, 228-231

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

50 LAT KATEDRY KARTOGRAFII UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

Katedra Kartografii Uniwersytetu Warszawskiego została powołana 1 XI 1950 roku przez Ministra Szkół Wyższych i Nauki, Adama Rapackiego, w ramach organizowanego wówczas Instytutu Geograficznego należącego do Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego (Dz. U. Nr 14, poz. 114, 1951).

Zajęcia kartograficzne prowadzone były na Uniwersytecie znacznie wcześniej, gdyż w latach 1817–1831 działała tu „Katedra miernictwa, niwelacji i rysunków topograficznych“ kierowana przez Juliusza Kolberga (1776–1831) wielce zasłużonego dla geodezji i kartografii Królestwa. W okresie międzywojennym działał bardzo prężnie Zakład Geograficzny kierowany przez prof. Stanisława Lencewicza (1889–1944). Wówczas to do zakresu wykształcenia geografa należało zaliczenie wykładu oraz całorocznych ćwiczeń z kartografii i topografii.

Założycielem i organizatorem Katedry był prof. Stanisław Pietkiewicz (1894–1986), który kierował Katedrą w latach 1950–1964. Cel powołania Katedry był dwójaki: zapewnienie właściwego poziomu nauczania przedmiotu „Topografia i kartografia“, obejmującego również letnie ćwiczenia terenowe, przewidzianego dla pierwszego roku studiów geograficznych, a ponadto przygotowanie redaktorów-kartografów do pracy w powstających wówczas instytucjach kartograficznych¹. Do realizacji tego drugiego celu ustanowiono w ramach studiów geograficznych specjalizację kartograficzną trwającą dwa lub trzy lata, zależnie od czasu trwania studiów – cztery lub pięć lat. Trzeba również dodać, że Katedra była pierwszą w Polsce placówką naukowo-dydaktyczną kształcąca geografów-kartografów. W późniejszych latach powstały zakłady kartografii na uniwersytetach Wrocławskim i Lubelskim (UMCS).

Kartografia w początkach lat pięćdziesiątych nie była jeszcze dyscypliną mającą ramy instytucjonalne. Dynamiczny jej rozwój nastąpił od początku lat sześćdziesiątych – dopiero wówczas powstają specjalistyczne czasopisma kartograficzne oraz w 1959 r. Międzynarodowa Asocjacja Kartograficzna.

Organizując Katedrę prof. S. Pietkiewicz angażował do pracy przede wszystkim geografów mających przygotowanie kartograficzne oraz fachowców o różnych specjalnościach, ale przede wszystkim interesujących się kartografią geodetów z Politechniki Warszawskiej.

Zainteresowania badawcze Profesora koncentrowały się wokół dwu tematów: koncepcji szkolnej mapy ogólnogeograficznej oraz historii polskiej kartografii. Pod kierunkiem profesora S. Pietkiewicza wykonano ponad 30 prac magisterskich, których tematem były mapy regionów Polski i świata. Doświadczenia zebrane przy ich opracowaniu wykorzystał Profesor publikując w latach 1960–1965 serię ściennych szkolnych map regionów Polski w skali 1:250 000. Z zakresu historii kartografii wykonano w Katedrze również około 30 prac magisterskich – są to analizy dawnych map terytorium Polski. Profesor zamierzał opracować

syntezę historii polskiej kartografii, jednakże opublikował tylko kilka opracowań cząstkowych. Najpełniejsze opracowanie materiałów zebranych w Katedrze ukażało się dopiero w stulecie urodzin Profesora. Mimo to, badania prowadzone w Katedrze, kładące nacisk na analizę kartometryczną dawnych map, stały się wyraźnym i trwałym nurtem w poznawaniu dziejów rodzimej kartografii.

Następcami prof. S. Pietkiewicza byli kolejno profesorowie: Lech Ratajski (1966–1977), Bogodar Winid (1978–1980), Wiktor Grygorenko (1981–1997) i Jacek Pasławski (od 1998).

Prof. Lech Ratajski (1931–1977) ukończył geografię na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie pracował w Instytucie Geografii PAN w Warszawie. Wykłady w Katedrze prowadził już w drugiej połowie lat pięćdziesiątych, a jej kierownikiem został po uzyskaniu habilitacji z zakresu kartografii w 1966 roku. Interesował się kartografią zwaną wówczas ekonomiczną i w pewnym sensie kontynuował badania S. Pietkiewicza, gdyż pod jego kierunkiem wykonywano prace magisterskie, którymi były mapy gospodarcze regionów Polski i świata. Jednakże stał się on znany w międzynarodowym środowisku kartograficznym dzięki oryginalnym opracowaniom z zakresu teorii kartografii. Opracował koncepcję kartologii jako systemu teoretycznego, określającego zakres problematyki badawczej kartografii i stosunek wyników jej badań do działalności praktycznej. Jest autorem wielokrotnie cytowanych opracowań z zakresu teorii optymalnego znaku, generalizacji kartograficznej oraz z zakresu nazewnictwa geograficznego. Był wiceprezydentem Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej i dzięki jego staraniom w 1982 r. w Warszawie odbyła się konferencja tej organizacji.

W latach siedemdziesiątych pracownicy Katedry uczestniczyli w różnorodnych opracowaniach zespołowych. W Katedrze wykonano m.in. redakcję kartograficzną *Atlasu Hydrologicznego Polski* oraz *Podziału Hydrograficznego Polski*. Prof. L. Ratajski potrafił zdynamizować młody zespół Katedry – z jego inicjatywy wykonano w stosunkowo krótkim czasie pięć doktoratów. Młodzi doktorzy rozpoczęli własne badania, poszerzające znacząco zakres tematyczny studiów prowadzonych w Katedrze; z biegiem lat wyraźnie wyodrębnił się nurt zwany metodycznym. Są to badania nad środkami wyrazu kartograficznego zwanymi potocznie przez kartografów metodami prezentacji.

Profesor. B. Winid (1922–1996), absolwent geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, był w latach pięćdziesiątych jednym z organizatorów warszawskiego Instytutu Geograficznego. Specjalizował się w zakresie geografii Afryki. Równocześnie interesował się kartografią opracowując wspólnie z L. Ratajskim różnorodne mapy zarówno ściennie, jak i podręczne. Wobec niespodziewanej śmierci L. Ratajskiego, jesienią 1977 r., objął kierownictwo Katedry, starając się – z właściwym sobie rozmachem – nawiązywać możliwie szeroko kontakty międzynarodowe. Doprowadził również do włączenia interpretacji zdjęć lotniczych i satelitarnych do programu zajęć specjalizacji kartograficznej.

Objęcie Katedry przez W. Grygorenkę w 1980 r. przypadło na czas trudny. Lata osiemdziesiąte to lata nie tylko stanu wojennego, ale i restrykcji gospodarczych, które dotknęły także naukę. Prof. W. Grygorenko, absolwent wojskowej uczelni technicznej, wieloletni wykładowca WAT, znakomity specjalista w zakresie kartografii matematycznej, prowadził prace z zakresu wykorzystania technik numerycznych do automatyzacji redagowania i wykonywania map. Miał w tym zakresie ciekawe osiągnięcia, jednakże brak odpowiedniego sprzętu zdecydowanie ograniczał możliwości prowadzenia badań. Dopiero lata dziewięćdziesiąte pozwoliły na odrobienie straconego czasu. Przede wszystkim zorganizowano pracownię komputerową przeznaczoną tylko dla studentów i pracowników Katedry. Dzięki temu możliwa była modernizacja programu nauczania, uwzględniającego obecnie, w znacznie większym stopniu niż dotychczas, komputerowe redagowanie i analizę map.

Głównym nurtem badawczym jest optymalne wykorzystanie przekazu graficznego jakim jest mapa, w dobie rozwoju technik numerycznych. W tej dziedzinie prowadzone są prace zarówno teoretyczne, jak i praktyczne w formie realizacji interesujących koncepcji redakcyjnych. Pracownicy Katedry mogą weryfikować swoje badania współpracując z kilkoma wydawnictwami kartograficznymi, a studenci mają możliwość przedstawiania swoich propozycji opracowując mapy tematyczne wybranych obszarów o określonym przeznaczeniu (np. turystyczne plany miast). Kilka map turystycznych opracowanych w Katedrze zostało wydrukowanych przez PPWK. Prowadzone są także prace z zakresu kartograficznej metody badań oraz kartografii prasowej².

Według danych uzyskanych drogą ankiety 24% absolwentów Katedry pracuje jako redaktorzy map, w tym również jako właściciele firm kartograficznych. Ze szkołami wyższymi i instytucjami naukowymi związanych jest 22% absolwentów. Już niemal 1/5 absolwentów Katedry to emeryci.

Wobec wyraźnego rozwoju kartografii stającej się samodzielną dyscypliną i coraz większego zapotrzebowania na informacje przestrzenne, czego wyrazem jest dynamiczny rozwój systemów informacji geograficznej, absolwenci Katedry – a jest ich już 318 – nie mają trudności ze znalezieniem zatrudnienia.

Przypisy

¹ Jedną z nich było powołane w 1951 roku Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, przez wiele lat monopolista na rynku wydawnictw kartograficznych.

² Dobrą ilustracją działalności Katedry Kartografii UW są trzy tomy wydawnictwa seryjnego Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych *Prace i Studia Geograficzne*.

Tom 1: *Teoria kartografii*. (1979),

- Tom 17: *Stanisław Pietkiewicz (1894–1986) twórca pierwszej w Polsce Katedry Kartografii, geograf i historyk (wspomnienia współpracowników i wychowanków w setną rocznicę urodzin)*. (1995),
- Tom 26: *50-lecie pracy dydaktycznej i naukowej Katedry Kartografii i Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego*. (2000).s

Jacek Paślawski
(Wrocław)

KONSERWATORIA ZESPOŁU XIX/XX WIEKU

W Instytucie Historii Nauki PAN zostały wznowione konserwatoria poświęcone dziejom nauki polskiej XIX/XX w., prowadzone przed laty przez prof. Mariana Serejskiego, następnie przez prof. Eugeniusza Geblewicza.

Koordinatorem podjętych obecnie comiesięcznych spotkań Zespołu XIX/XX w. został w roku 2000 dr hab. Andrzej Biernacki. Spotkania odbywają się we wtorki o godz. 12⁰⁰ w sali konferencyjnej IHN PAN w Warszawie (Pałac Staszica).

Odbyły się następujące posiedzenia:

11.IV.2000 r. referat *Warszawskie nauczanie medycyny w XIX w.* wygłosił prof. dr hab. Andrzej Śródka.

9.V.2000 r. referat *Mickiewicz i Słowacki (Prehistoria „Antagonizmu Wieszców“)* wygłosił dr Marek Troszczyński.

6.VI.2000 r. referat *Kazimierz Władysław Wójcicki – uczonec czy dyletant?* przedstawił dr Ryszard Wojciechowski.

26.IX.2000 r. swoje wspomnienia *Manfred Kridl – mój Ojciec* przedstawiła przebywająca krótko w Polsce prof. Elisabeth Kridl-Valkenier.

3.X.2000 r. referat *Filologia klasyczna w Warszawie w latach 1862–1915* wygłosił prof. dr hab. Leon Tadeusz Błaszczak.

31.X.2000 r. referat *Kilka uwag na temat amerykańskiej historiografii dotyczącej Rosji* wygłosił doc. dr hab. Leszek Zasztowt.

21.XI.2000 r. prof. dr. hab. Jerzy Dobrzycki mówił na temat: *Kopernik w roku 1854*.

19.XII.2000 r. referat *Mosty – technika i sztuka* wygłosił prof. dr hab. Wojciech Radomski.

Małgorzata Olszewska
(Warszawa)